

6. Философская антропология: словарь / Под ред. Н. Хамитова. — 3-е издание. — К.: КНТ, 2016. — 472 с.
7. Фромм Э. Душа человека, ее способность к добру и злу / Э. Фромм; Пер. с нем. В. Закса. — М.: АСТ, Апрель 2010. — 251 с.
8. Хамитов Н. Философия человека: от метафизики к метаантропологии / Н. Хамитов. — К., Ника-центр, М.: Институт общегуманитарных исследований, 2002. — 336 с.
9. Хамитов Н.В. Одиночество женское и мужское: Опыт вживания в проблему. — 3-е изд., доп. и перераб. / Н.В. Хамитов. — М.: ООО Издательство АСТ; Харьков: Торсинг, 2004. — 444 с.
10. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс; Пер. с нем. 2-е изд. — М.: Республика, 1994. — 527 с.

ЛИЗУН Галина Сергіївна,
студентка магістерської програми
«Філософська антропологія та психоаналіз»
кафедри філософської антропології
Факультету філософської освіти і науки
НПУ імені М.П. Драгоманова

ФЕНОМЕН ЖОРСТОКОСТІ В БУТТІ ЧОЛОВІКА ТА ЖІНКИ: ПІДХОДИ ДО ОСМИСЛЕННЯ

У своєму житті кожен з нас так чи інакше стикається з жорстокістю. Даний феномен обурює та лякає навіть дослідників. На сучасному етапі розвитку психологічної науки виникла величезна кількість теорій, експериментальних підходів, які так і не дійшли до єдиної думки в розумінні явища жорстокості. Ми зустрічаємося з різним трактуванням проблеми жорстокості в рамках філософії, психології, культурології, етнографії.

Жорстокість найчастіше визначають як насильство, байдужість, знущання, патологію, агресію, спрямовану на слабких, приниження інших, задоволення від заподіяння болю. Теоретичний аналіз філософського осмислення жорстокості привів нас до того, що в процесі історичного розвитку відсутні строго визначені, загальноприйняті погляди на це питання.

Метою статті є аналіз філософсько-теоретичних підходів до проблеми розуміння жорстокості та особливостей її прояву у чоловіків та жінок.

Жорстокість, як специфічна людська риса, почала цікавити філософів з часів Відродження. По-різному цей феномен свого часу описували: Ж. Батай, Н.А. Бердяєв, Ж. Бодрійяр, Ж. Ліповецькі, М. Монтень, Ф. Ніцше, К. Палья, Р. Рорті, Е. Фромм та ін.

Особливої уваги заслуговують праці таких сучасних українських філософів, як О.Данчева, Є.Головаха, Г.Горак, В.Іванова, В.Роменець, Л.Сохань, Н.Хамітова, Ю.Шваба. Згадані вчені розглядали проблеми, пов'язані з соціально-психологічним станом особистості, що перешкоджають встановленню особистих стосунків між людьми і сприйманню однією людиною іншої як особистості. Відсутність таких взаємовідносин переживається людиною як самотність.

Вивченням соціально-педагогічного аспекту жорстокого поведіння займалися такі науковці, як Н. Асанова, А. Гуггенбюль, І. Зверева, А.Капська, Г. Лактіонова, К. Левченко, Л. Міщик, Ж. Петрочко, В. Ролінський, Н. Шевченко, Н. Щербак.

Аналіз феномену жорстокості як окремого виду людської поведінки почався лише наприкінці ХХ ст., що пов'язано із виникненням науки вайоленсології.

Для вирішення поставленої мети нами був застосований метод історії понять (Begriffsgeschichte), що сформувався в Німеччині і пов'язаний, передусім, з ім'ям Райнхарда Козеллека. Він розробив свій підхід до вивчення історії понять. Він полягав в тому, що зміни соціальної реальності семантично проявляються в найважливіших поняттях політико-соціального світу. Історія понять за Козеллеком, концентрується на тривалості в розвитку значень найважливіших історичних понять, на «основних поняттях» [3, с. 7]. Саме тому його проект набув форми словника. Після його видання подібні проекти з'явилися і в інших країнах.

У центрі нашого дослідження лежить саме європейське уявлення про жорстокість. Це обумовлено як географічним, так і культурним аспектами. Рамки дослідження не дозволяють детально зупинитися на вивченні неєвропейської рецепції насильства, історія якої істотним чином відмінна від європейської, про що свідчать відмінності в сучасному сприйнятті насильства на Сході і Заході.

Таким чином, філософська концепція «жорстокості» була обґрунтована у працях Р. Жирара, Ф. Ніцше, Р. Рорті, та ін. Розглянемо їхні погляди на даний феномен, а також гендерні відмінності його прояву.

Одним з перших, хто звернув увагу на жорстокість як на антропологічно значиме явище, був Ф. Ніцше. У роботі «По той бік добра і зла» він пише:

«Треба засвоїти собі інший погляд на жорстокість і розкрити очі... Майже все, що ми називаємо «вищою культурою», покоїться на одухотворенні і поглибленні жорстокості – таке моє положення; «дикий звір», про якого йшла мова, зовсім не позбавлений життя, він живе, він процвітає, він тільки – обожнився» [4, с. 158]. У роботі «Генеологія моралі» Ніцше, жорстокість уперше представлена як одне з «найстаріших і самих неусувних підстав культури» [4, с. 85].

Дуже часто жорстокість розглядається при вивченні феномену помсти. Як справедливо помічає Р. Жирар: «Помста – це нескінченний процес. Всякий раз, як вона виникає в якійсь точці співтовариства, вона хоче поширитися і оволодіти усім соціальним організмом. Вона може привести до справжньої ланцюгової реакції з наслідками, які, в суспільстві обмежених розмірів, дуже скоро стають фатальними» [2, с. 24].

Таким чином, жорстокість, так само як і помста, має циклічний характер і дуже часто людина, яка піддавалася жорстокості з часом сама стає агресором.

Американський філософ Річард Рорті бачить в жорстокості один з головних критеріїв морального прогресу. Згідно позицій Рорті, поступове розширення здатності людей «симпатизувати» і «довіряти» повинно призводити до «пониження значущості жорстокості» [6]. Характерно, що для Рорті, як і для Жирара, область боротьби із жорстокістю злокалізована передусім в літературі.

Книги, «які допомагають нам стати менш жорстокими», Рорті розділяє на два основні різновиди:

- 1) ті, які показують нам зовнішню жорстокість соціальних практик і інститутів;
- 2) ті, які демонструють джерела і природу індивідуальної жорстокості.

Слід зазначити, що у філософії також існує підхід до трактування жорстокості крізь призму генетичного розвитку особистості.

Т. Гоббс вважав, що агресія та жорстокість – це вроджені якості, які обумовлені суперництвом через наживу, жадобою до слави з метою підтримки власної гідності, недовірою до оточення і, як наслідок цього, нападом на них в цілях забезпечення власної безпеки. Усі три чинники в злегка «прикрашеному» вигляді мають місце і нині, причому як на міжособистісному, так і на міждержавному рівні.

Тут також доцільно згадати позицію Фрідріха Ніцше, який був переконаний, що жорстокі люди є представниками давньої культури, де домінувала жорстокість. У сучасних людей жорстокість прихована під глибокими нашаруваннями подальших культур. Тобто, він також в широкому

розумінні розглядає жорстокість як вроджену якість, яка притаманна людині – представнику конкретної культури.

Відомий філософ і педагог Джон Локк дотримувався протилежної точки зору щодо жорстокості. Його виховна парадигма «чистої дошки» (*tabula rasa*) повністю заперечує спадкові чинники у формуванні особистості. Прерогативи віддаються сімейному вихованню і соціальному оточенню. Дж. Локк вважав насильство і війни антиприродними для людини і допускав їх застосування винятково з метою захисту життя і свободи [1].

Цікавим виявився підхід до тлумачення проявів жорстокості, запропонований Шарлем Луї де Монтеск'є. Він стверджував, що вона пов'язана із кліматогеографічними умовами місць їх мешкання. Холодний, суворий клімат формує хоробру войовничу, агресивну особистість. Якщо розуміти агресивність та жорстокість як психічну активність, то не так вже і неправий був Ш. Монтеск'є. Яскравою ілюстрацією подібної активності (жорстокості) є походи і завоювання вікінгами нових родючих і оптимальних в кліматичному відношенні земель [3].

У японській філософії XVII – XVIII ст. жорстокість розглядається як суто чоловіча характеристика. Так, Ямамото Цунетомо у трактаті «Приховане в листі» пише: «Призначення чоловіка – мати справу з кров'ю. Якщо людина день і ніч матиме можливість уразити могутнього ворога, вона не знатиме втоми і страху. У ситуації «або – або» без сумнівів вибирай смерть» [3, с. 25].

Отже, у кожного з вчених-філософів сформовані свої погляди на поняття жорстокості, проте всі вони наголошують на тому, що даний феномен негативний за своєю природою і наносить шкоду як окремій людині, так і суспільству в цілому. Також слід відзначити, що у них чітко прослідковується позиція, що чоловіки більш схильні до прояву жорстокості, ніж жінки.

Сучасні наукові дослідження феномену жорстокості підтверджують висвітлений вище факт. Водночас слід відзначити, що вчені наголошують на тому, що серед чоловіків переважає фізична агресія, як форма прояву жорстокості, а у жінок – вербальна.

Проте, проведений теоретичний аналіз та сучасні реалії, дають нам змогу говорити про те, що з кожним роком збільшується кількість жінок, схильних до жорстокості. Одні вчені пов'язують це із такими факторами, як: процес емансипації, зниження порогу громадської чутливості, вплив соціальних установок тощо. Інші наголошують, що цьому причиною є неправильне виховання, зникнення сімейних традицій, частий розпад шлюбів, розвиток гомосексуальних відносин і вплив засобів масової інформації.

Величезні маси людей у всьому світі страждають з вини інших. Жорстокість як вид насильства належить виключно людській природі. Історично жорстокість стала можливою завдяки подоланню інстинктів, що відповідають за блокування агресії, що обумовлено переходом на більш досконалу, по відношенню до спадкоємництва, модель передачі інформації за допомогою процесу навчання.

Таким чином, подальший розгляд даної проблеми ми вбачаємо у вивченні історичного аспекту прояву агресії, як форми прояву жорстокості, серед жінок.

Список літератури:

1. Бердяев Н.А. Философия свободного духа / Н.А. Бердяев. – М., 1994. – 235 с.
2. Жирар Р. Насилие и священное / Р. Жирар; [пер. с фр. Г. Дашевский]. – М.: Новое литературное обозрение, 2000. – 400 с.
3. История понятий, история дискурса, история менталитета: сборн. стат.; [общ. ред. Х.Э. Бёдекер]. – М.: Новое литературное обозрение, 2010. – 328 с.
4. Ницше Ф. Сочинения: в 2 т. / Ф. Ницше; [пер. с нем., вступ. И примеч. К.А. Свасьян]. – М.: Мысль, 1990 – 829 с.
5. Философская антропология: словарь / Под ред. Н. Хамитова. – 3-е издание. – К.: КНТ, 2016. – 472 с.
6. Rorty R. The Barber of Kasbeam: Nabokov on Cruelty / Rorty R. Contingency, Irony, and Solidarity. – Cambridge University Press, 1989. – P. 141–169.

ЛОБАЧЕВ Дмитрий Витальевич,
студент исторического факультета КНУ
им. Тараса Шевченко и
Международного института Глубинной психологии

ФИЛОСОФИЯ И ПСИХИАТРИЯ: К ИСТОРИИ (НЕ) СОДЕЙСТВИЯ

Эта небольшая статья будет в определенной степени более свободна от академической строгости. Эта уступка объясняется сложностью излагаемого материала и извечным желанием «объять необъятное», то есть на нескольких страницах отобразить сложный процесс взаимодействия философии и психиатрии в течении всего XX века.